

Rhannwch Let's share

 [gogleddcymru_northeastwales](https://www.instagram.com/gogleddcymru_northeastwales)

 [NthEastWales](https://www.facebook.com/NthEastWales)

 [@NthEastWales](https://twitter.com/NthEastWales)

 [North East Wales](https://www.youtube.com/channel/UC...)

twristiaeth@sirddinbych.gov.uk
tourism@denbighshire.gov.uk

www.gogleddddwyraincymru.cymru
www.northeastwales.wales

Canolfannau Croeso
Tourist Information Centres

Gogledd | North 01745 344515
De | South 01978 860828

Fotograffau / Photography
© Crown copyright (2019) Visit Wales / © Hawraint y Goron (2019) Croeso Cymru, White Fox, Laurence Crossman-Emms, © Crown copyright: Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Wales / © Hawraint y Goron: Comision Brenhinol Heremon Cymru

Cyhoeddwyd gan Dim Twristiaeth, Marchnata a Digwyddiadau Cymru Sir Ddinbych
Published by Denbighshire County Council's Tourism, Marketing and Events Team

Tref i bob diwrnod

Nid Rhuddlan yw'r unig dref yn Sir Ddinbych gyda llwybr ei hun. Mae saith llwybr arall - pob un yn llawn o ddi-ddordeb hanesyddol. Ond pob un yn wahanol iawn, gyda'r gobaiith y byddwch yn darganfod hynny dros eich hunain. Cyn belled â bod gennych wythnos neu ddwy arall i'w sbario.

Ewch i Rhuthun i weld yr oriel celfyddydau cymhwysol gorau yng Nghymru, Llangollen am ei rheilffordd stêm a'i cheffydddyd bywiog, Corwen i weld cofeb un o arwyr mwyaf Cymru a Dinbych am ei chastell ar ben y bryn a mariau tref atgofus.

Ewch i'r Rhyll ar gyfer ei phromenâd a thair milltir o dywod euraidd, Prestatyn ar gyfer dechrau Llwybr Cenedlaethol Clawdd Offa, Rhuddlan am ei chastell ar lan yr afon a Llanellwy i weld y gadeiriau hynafol leiaf ym Mhrydain.

Rhuthun Ruthin
llwybr y dref town trail
sir ddinbych denbighshire

Llangollen
llwybr y dref town trail
sir ddinbych denbighshire

Dinbych Denbigh
llwybr y dref town trail
sir ddinbych denbighshire

Corwen
llwybr y dref town trail
sir ddinbych denbighshire

A town for every day

Rhuddlan isn't the only town in Denbighshire with its very own trail. There are seven others - all packed with historic interest. But all very different, as we hope you'll discover for yourself. Just as long as you have another week or so to spare.

Y Rhyll Rhyll
llwybr y dref town trail
sir ddinbych denbighshire

Prestatyn
llwybr y dref town trail
sir ddinbych denbighshire

Visit Ruthin for the best applied arts gallery in Wales, Llangollen for its steam railway and thriving arts scene, Corwen for a stirring memorial to Wales's greatest hero and Denbigh for its hilltop castle and evocative town walls.

Llanellwy St Asaph
llwybr y ddinas city trail
sir ddinbych denbighshire

Rhuddlan
llwybr y dref town trail
sir ddinbych denbighshire

Visit Rhyll for its promenade and three miles of golden sands, Prestatyn for the start of Offa's Dyke Path National Trail, Rhuddlan for its stupendous riverside castle and St Asaph for the smallest ancient cathedral in Britain.

5 Taith

Trefi marchnad prysur wedi'u hamgylchynu gan un o'r tirweddau mwyaf prydferth a ddiogelir yng Nghymru. Morlin trawiadol. Atyniadau treftadaeth byd-enwog a byd celfyddydol cyffrous. Bwyd a diod bendigedig.

Mae cymaint yn digwydd yn Sir Ddinbych fel ei bod yn anodd gwybod lle i ddechrau. Felly rydym ni wedi creu pum taith wahanol i chi archwilio.

Beth bynnag eich hwyliu neu'ch hoffter, mae yna daith sy'n berffaith i chi - sy'n cynnwys llwybrau arfordirol syfrdanol, tîrnodau cefn gwlad, cadarnleoedd tyrog, trysorau diwylliannol a chyrchfannau coginiol.

Codwch gopi o'r daflen 5 Taith neu llwythwch hi i lawr ar ein gwefan.

www.gogleddddwyraincymru.cymru

5 Journeys

Bustling market towns surrounded by one of the most beautiful protected landscapes in Wales. A spectacular coastline. World-famous heritage attractions and a buzzing arts scene. Delicious food and drink.

There's so much going on in Denbighshire that it's hard to know where to start. So we've created a set of five different journeys for you to experience.

Whatever your mood or personal passion, there's a route that's right for you - taking in epic coastal paths, countryside landmarks, towering fortresses, cultural treasures or culinary destinations along the way.

Pick up the 5 Journeys leaflet or download it from our website.

www.northeastwales.wales

Beth sy'n ei wneud yn arbennig?

Ar un adeg roedd yn symbol o ormes. Ond erbyn heddiw mae Rhuddlan yn

What makes it special?

It might once have been a symbol of oppression. But these days Rhuddlan

Yn drawiadol iawn ac yn sefyll uwchben y dref a'r afon, mwyaf uchelgeisiol Ewrop yn yr Oesoedd Canol. I ar hyd arfordir Gogledd Cymru - rhaglen adeiladu roedd ym nghan o gadwyn o gaeau a gweydydd gan Eddard Rhydian ym 1284 fe osododd Eddard y gyfraith ar Mae Rhuddlan yn ganolog i stori Cymru. Yma yn

Rhuddlan is central to the Welsh story. It was here in 1284 that Eddard laid down the law for the next 250 years. And here that he presented his baby son to the Welsh nobility as the very first English "Prince of Wales".

[Ewch i www.gogleddddwyraincymru.cymru](http://www.gogleddddwyraincymru.cymru)

Visit www.northeastwales.wales

Eglwys Gadeiriol Llanellwy

Yn eglwys gadeiriol hynafol leiaf Prydain a charter y Babel Cymraeg cyntaf ceir stateli de a'i stop arhegion.

Britain's smallest ancient cathedral and home of the first Welsh Bible has its own tearoom and gift shop.
www.stasaphcathedral.wales 01745 582245

Bryniau Prestatyn

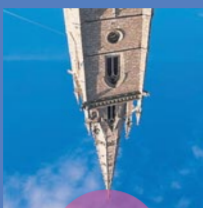
Dechreuwch ar Llwybr Clawdd Offa ac AHNE Bryniau Cymru gyda golwg gweydydd ysblennus dros beddar milltir o dywod.

Start of Offa's Dyke Path and the Clwydian Range and Dee Valley AONB with spectacular views over four miles of sand.
www.themarbchurchuk

Eglwys Bodelwyddan

"Eglwys Ffarmor" ryfeddol gyda'i thwr 62-metwr yn gampwâlth o oes Adfywiad Gotig Fictoraidd.

Astonishing "Marble Church" with its 62-metre tower is a masterpiece of the Victorian Gothic Revival.
www.themarbchurchuk

Ble awn ni nesaf?

Dylai'r siopau, caffis, tafarnau a'r adeiladau hanesyddol yn Rhuddlan eich cadw'n brysur am sbel. Os ydych chi'n penderfynu symud ymlaen, mae Cymru datliad cartreg o'r ardal.

Where shall we go next?

The shops, cafes, pubs and historic buildings of Rhuddlan should keep you busy for a while. When you do decide to move on, you'll find some of the leading attractions of North Wales just a few miles away.

Darganfod Rhuddlan

Mae'r lleoliad strategol wrth rhyd yr Afon Clwyd, dim ond tair milltir o'r môr, wedi bod yn fflachbwynt yn hanes Cymru ers 795AD. Er ei fod yn amser math ers i'r Cymry gael eu trechu'n greulon gan y Sacsoniaid, mae'r galatarad "Morta Rhuddlan" ym dal i gael ei chanu hyd heddiw.

Our circular town trail won't take you back quite that far. But it does cover more than 1,000 years of Rhuddlan's turbulent history.

You can scramble up an evocative Norman mound, marvel at one of the great stone fortresses of Wales and see a 700-year-old church. You can wander a medieval street plan unchanged since the days of Eddard I. And if you extend your walk just a little, to the town's nature reserve, there's a very slim chance you could spot an otter. www.northeastwales.wales

Rhuddlan

llwybr y dref town trail

sir ddinbych denbighshire

1 Senedd-dŷ

Mae'r Senedd-dŷ ar gornel y gyffordd gyda'r High Street.

Rydym yn dechrau gyda rhywbeth sy'n tynnu sylw. Yn ôl y garage gyda'r arysgrif, dyma olion yr adeilad lle pasiodd Edward I y Statud Rhuddlan hynod arwyddocaol. Yn anffodus, er gwaethaf ei enw, nid oes tystiolaeth bod fan hyn erioed wedi bod yn senedd-dŷ – yn fwy na thebyg adeilad llys canoloesol ydoedd. Mae'r drws o'r 13eg ganrif a'r ffenestri pigfaen o'r 14eg ganrif bellach wedi eu llenwi ac yn ôl pob tebyg wedi dod o'r castell. Roedd y Statud ei hun yn wir – fe sefydlodd roelaeth Lloegr dros Ogledd Cymru a fu mewn bodolaeth am ddyw ganrif a hanner tan y Ddeddf Uho yn 1536.

1 Parliament House

Parliament House is on the corner of the junction with High Street.

We start with a bit of a red herring. According to the inscription stone, these are the remains of a building in which Edward I passed the hugely significant Statute of Rhuddlan. Unfortunately, despite its name, there is no evidence that this was ever a parliament house – it was most likely a medieval courthouse. The 13th century doorway and 14th century cusped ogee window, both now blocked, probably came from the castle. The Statute itself was real enough – it established English rule over North Wales and lasted for two and a half centuries until the Act of Union in 1536.

2 St Mary's Church

Enter the churchyard through the Victorian lychgate.

This fine parish church was built in about 1300 to serve the new Edwardian town. Two centuries later came the tower and north nave that turned it into a typical double-naved Denbighshire church. A fortified mausoleum for the family of nearby Bodrhyddan Hall was attached to the north side in 1820 and the church received a thorough Victorian makeover from Sir George Gilbert Scott. Inside you'll find 17th century Welsh texts painted on the walls and a curious medieval engraved slab depicting the Archbishop of Edessa in Turkey in full regalia.

2 Eglwys y Santes Fair

Ewch i mewn i'r fynwent drwy'r porth Fictoriaidd.

Adeiladwyd yr eglwys blwyf drawiadol hon tua 1300 i wasanaethu'r dref Edwardaidd newydd. Dwy ganrif yn ddiweddarach adeiladwyd y tŵr a chorff gogleddol yr eglwys gan ei troi yn eglwys dau gorff sy'n nodweddiadol i Sir Dinbych. Atodwyd beddrod caerog i deulu Neuadd Bodrhyddan wrth ogleddol yr eglwys ym 1820 a newidwyd ymddangosiad yr eglwys i gyd-fynd â'r naws Fictoriaidd gan Syr George Gilbert Scott. Y tu mewn fe welwch destunau Cymraeg o'r 17eg ganrif wedi eu peintio ar y waliau a slab canoloesol wedi'i ysgythu yn darlunio regalia cyflawn yr Archesgob Edessa o Dwrci.

3 Y Bont

Dychwelwch i'r High Street a mynd i lawr y rhew at y bont.

Mae'r ddelwedd o'r castell, y bont a'r eglwys mewn chwstwr wrth ochr glannau'r Afon Clwyd mor eiconig fel bod yr arlunydd Turner wedi penderfynu tynnu llun ohono. I fyny'r afon, i'r dde wrth ymyl y dŵr, mae tŵr sgwâr y castell a oedd unwaith yn gwarchod porthladd Edward I. Mae pont wedi bod yma ers o leiaf 1277 ac mae'r strwythur cain hwn, gyda'i ddau fŵa tywoodfaen, yn dyddio'n ôl cyn belled â 1595. Cafodd yr eifen cantilfrog o haearn bwrw ei ychwanegu yn y 19eg ganrif.

3 The Bridge

Return to High Street and head downhill to the bridge.

The image of castle, bridge and church all clustered beside the banks of the River Clwyd is so iconic that it was drawn by Turner. Upstream, right beside the water, is the square castle tower that once guarded the port of Edward I. There's been a bridge here since at least 1277 and this elegant structure, with its twin sandstone arches, dates all the way back to 1595. The cast-iron cantilevered section was added in the 19th century.

4 Ceiau Hynafol

Mae'n anodd credu heddiw fod yr afon tawel ar un adeg yn llawn o sgwerni. Sefydlwyd cei pren bychan yn yr oes ôl-ganoloesol ac erbyn dechrau'r 19eg ganrif, ychwanegwyd warws a chraen llwytho ar y cei. Adeiladwyd glanfa gerrig yn fuan wedi hynny gan ei wneud yn borthladd pwysicaf Gogledd Cymru, gan allforio grawn, pren a plwm o fwynglawdd anferth Talargoch ym Meliden gerllaw. Roedd hyd yn oed ffowndri a tanerdy ar y tan orllewinol. O gantlaid i ddyfodiad y rheilffordd ym 1848 caewyd llwybrau'r llongau a ni chafodd defnydd pellach ei wneud o'r ceiau.

4 Ancient Quays

It's hard to believe now that this serene river was once thronged with schooners. A small wooden quay was established in post-medieval times and by the early 19th century it came equipped with a warehouse and loading crane. A stone wharf was built soon after and the port became the most important in North Wales, exporting grain, timber and lead ore from the massive Talargoch mine at nearby Meliden. There was even a foundry and tannery on the western bank. The arrival of the railway in 1848 closed the shipping route and the quays fell into disuse.

Ewch yn ôl i fyny'r bryn neu barhau i lawr Station Road ac ar hyd llwybr arall yr i'r warchodfa natur.

Head back up the hill or continue down Station Road for a short detour to the nature reserve.

5 Gwarchodfa Natur Rhuddlan

Mae pobl leol wedi helpu i droi y gornel anghofiedig hon i'r de o'r afon yn un o warchodfeydd natur mwyaf newydd Gogledd Cymru – ac mae glas y dorian, llygod y dŵr a dyfyrnau wedi symud i fwy i'r ardal yn barod. Mae'r hen orsaf rheilffordd bellach yn rhan o 11 enw sy'n hafan i ffwyd gwyllt gyda phyllau, coedwigoedd a dolydd blodau gwyllt. Edrychwch allan am y cerffuriau – gweision y neidr yn hofran, mulfran yn ymestyn ei adenydd, a hyd yn oed cerddwr yn cau carrai ei esgidiau. Mae'n lle gwych i fynd am dro gyda golygfa gwych ar draws yr afon i'r castell. Ac os ydych yn teimlo'n egniol iawn mae Llwybr Beicio Cenedlaethol 84 yn rhedeg yr holl ffordd o'r arfordir i Lanely.

5 Rhuddlan Nature Reserve

Local people helped turn this forgotten corner south of the river into one of North Wales's newest nature reserves – and already kingfishers, water voles and otters have moved in. What used to be the railway station is now part of an 11-acre wildlife haven with ponds, woods and wildflower meadow. Look out for the sculptures – hovering dragonflies, a cormorant stretching its wings, even a walker lacing his boots. It's a wonderful place for a stroll with a great view across the river to the castle. And if you're feeling really energetic, it's on National Cycle Route 84 that runs all the way from the coast to St Asaph.

Llwybr y dref : Town trail

Table with trail details: Pellder (2 filltir / 3.2km), Pa mor anodd yw'r llwybr?, Amser yn cerdded (2 awr), Man cychwyn (Maes parcio Parliament Street), Cludiant cyhoeddus (Traveline Cymru 0800 464 0000).

Rhuddlan

www.gogledddwyraincymru.cymru www.northeastwales.wales

Tra eich bod yn cerdded...

Ceisiwch beidio â tharfu ar Farchogion Rhuddlan. Mae'r ffigurau hyn o dderw solet gan y cerflunydd lleol Mike Owens yn gwarchod y fynedfa i'r dref, er mae'n edrych fel eu bod yn cymryd seibiant haeddiannol ar hyn o bryd.

While you're walking...

Try not to disturb the Rhuddlan Knights. These solid oak figures by local sculptor Mike Owens guard the entrance to the town, although they seem to be taking a well-earned break just at the moment.

6 Castell Rhuddlan

Dyma fo: gogoniant y dref ac un o brif cestyll Cymru. Dechreuwyd ei adeiladu ym 1277, ac roedd castell Rhuddlan yn rhan o'r "cylch haearn" o gaerua a adeiladwyd gan Edward I yn ei ymgyrch ddiodostur i ddychryn ac i ddarostwng y Cymry. Mae ei gynllun chwyldroadol gan un o feistri y byd penseiri, James o San Siôr yn cynnig tair llinell cydganol o amddiffyniad – ward fewnol siâp diemwnt, ward allanol a ffos ddofn. Ond roedd un broblem. Nid oedd yr Afon Clwyd yn troelli yn y lle iawn i gyflenwi'r castell o'r môr. Felly dyma Edward, neu yn fwy cywir, tim o 70 o weithwyr dan orfodaeth o Ffens Swydd Lincoln yn treulio tair blynedd yn dargyfeirio'r afon â llaw.

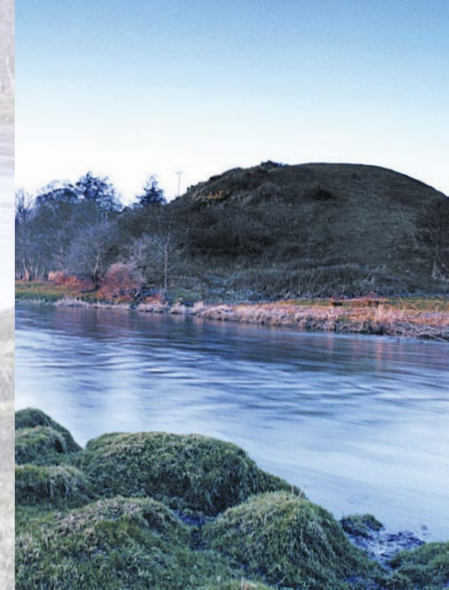
6 Rhuddlan Castle

Here it is: the glory of the town and one of the great castles of Wales. Begun in 1277, Rhuddlan castle was part of an "iron ring" of fortresses constructed by Edward I in his ruthless campaign to intimidate and subdue the Welsh. Its revolutionary design by master architect James of St George offered three concentric lines of defence – diamond-shaped inner ward, outer ward and deep moat. But there was just one problem. The meandering River Clwyd wasn't quite in the right place to supply the castle by sea. So Edward, or more accurately a team of 70 conscripted labourers from the Lincolnshire Fens, spent three years diverting it by hand.

7 Tomen Twthill

Cymerwch y tro cyntaf i'r dde oddi ar Lôn Hylas i ddilyn llwybr troed wrth ymyl y castell.

Nid oedd y Normaniaid yn troi traed. Dim ond saith mlynedd ar ôl Brwydr Hastings, fe adeiladodd cefnogwr Gwilym Goncwerwr sef Robert o Rhuddlan gastell mwnt a beili yma ar ben hen balas tywysogaidd. Mae'r mwnt, neu domen o brid, yn dal i sefyll yn ogoneddus ger yr Afon Clwyd. Mae'n werth y ddirnigfa sydyn i fyny Twthill am olygfa godidog sy'n cynnwys y meindwr pell o "Eglwys Farmor" Bodelwyddan. Fe newidodd perchogaeth y castell ar sawl achlysur yn ystod y ganrif neu ddyw nesaf cyn i Edward I goli ei amynedd ac adeiladu caer garreg enfawr drws nesaf.

7 Twthill Mound

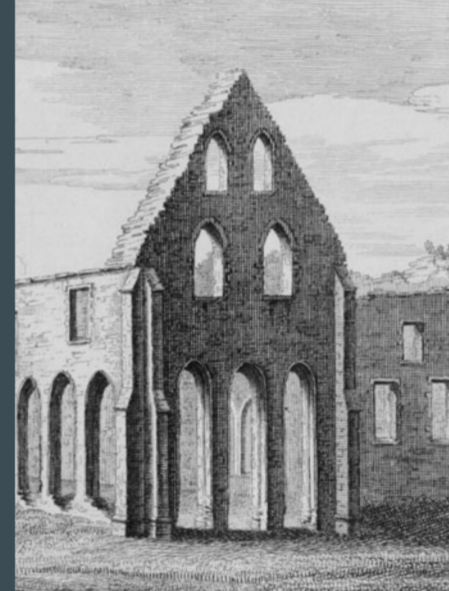
Take first right off Hylas Lane to follow signed footpath beside the castle.

The Normans didn't hang around. Just seven years after the Battle of Hastings, William the Conqueror's henchman Robert of Rhuddlan built a motte and bailey castle here on top of an old princely palace. The motte, or earthen mound, still stands resplendent beside the River Clwyd. It's well worth the brief climb up Twthill for a magnificent view which includes the distant spire of Bodelwyddan's "Marble Church". The castle changed hands many times over the next couple of centuries before Edward I lost patience and built the immense stone fortress next door.

8 Brodordy yn Fferm yr Abaty

Ewch allan o'ch ffordd i'r fynachlog drwy ddilyn y llwybr troed i'r de-ddwyrain. Fel arall ewch yn ôl yr un ffordd.

Sefydodd Llywelyn ap Gruffydd fynachlog y Brodyr Du yma am beth amser cyn 1258. Diddymwyd y mynachlog yn ystod y Diwygiad, ond roedd yn parhau i fod yn adfail eithaf trawiadol mewn ysgythriad o 1742. Yn fuan wedi hynny fe adeiladwyd Fferm yr Abaty ar y safle – ond ni ddiatfannodd y mynachlog yn gyfan gwbl. Cafodd rannau ohono ei allyglchu. Mae'r fferm yn breifat, ond o'r lôn gallwch weld yn glir y delw 14eg ganrif wedi'i osod yn wal y beudy. Ychydig i'r dwyrain, sy'n bosib ei gyrraedd ar lwyr troed, mae olion ffos y dref ganoloesol a fu'n diogelu'r fynachlog.

8 Friary at Abbey Farm

Detour to the friary by following the footpath south-east. Otherwise retrace your steps.

Llywelyn ap Gruffydd founded a Dominican friary here some time before 1258. It was dissolved during the Reformation but still made a pretty impressive ruin in an etching of 1742. Shortly afterwards Abbey Farm was built on the site – but the friary didn't disappear entirely. Some of it was recycled. The farm is private but from the lane you can clearly see a 14th century effigy set into the cowhouse wall. A short distance to the east, accessible by footpath, are the remains of the medieval town ditch that protected the friary.

9 Banquet House

Banquet House yw un o ddirgelion Rhuddlan. Nid oes neb yn gwybod yn iawn ei ddiolen gwreiddiol – elusendy o bosib. Mae'n dyddio o 1672, ac yn adeilad tai a hardd gyda dau lawr, ffenestri myllnig a bwa carreg cerfedig uwchben y drws. Mae'r cwt sgwiatia a geir yn agos at ddiwedd Princes Road yn amlwg yn llai trawiadol. Ond ar un adeg bu'n sefyll tua milltir i ffwrdd yng nghyffiniau mawreddog adeilad rhedredig Gradd I Neuadd Bodrhyddan (amser agor yn gyfyngedig yn ystod yr haf, edrychwch ar bodrhyddan.co.uk). Mae'r gwaith brics bras ar y talcen yn glwir i'r dyddiau lle roedd synau seiri olwynion a'r gorff wrth ei waith.

9 Banquet House

Banquet House is one of the mysteries of Rhuddlan. No one really knows its original purpose – possibly an almshouse. Dating from 1672, it's a handsome building with two tall storeys, mullioned windows and a carved stone archway over the door. The scout hut near the end of Princes Road is less obviously impressive. But it once stood about a mile away in the rather loftier surroundings of Grade I listed Bodrhyddan Hall (limited summer opening, check at bodrhyddan.co.uk). Mellow brickwork on the gable end is a clue to the days when it rang to the sounds of a wheelwright and blacksmith.

10 Amddiffynfeydd Ffos

Wrth i Kerfoot Avenue wyro i'r dde, cymrwch y llwybr cul ar y chwith.

Mae patrwm grid o dref Edward I i'w weld o hyd yn y High Street, Ffordd y Castell, Church Street, Cross Street, Parliament Street a Gwindy Street. Wedi'i amgylchynu gan rymoedd a allai fod yn eilynathus, roedd angen amddiffyn yr holl dref gyda ffos, ac mae dam ohono'n parhau i fod yn weladwy yn y cae hwn ar yr ymyl ogleddol. Ar un adeg roedd ffos llydan llawn dŵr rhwng dau rhagfur gyda phalisâd pren. P'u ai y dyddid wedi bod yn ddiagon i'ch gwneud chi deimlo'n ddiogel rhag byddin o Gymry gwylt ynna roedd hynny'n fater arall yn gyfan gwbl. Mae rhagor o wybodaeth i'w gael ar y bwrded arddangos yn Gwindy Street.

10 Ditched Defences

As Kerfoot Avenue bends right, take narrow footpath on left.

The grid pattern of Edward I's town can still be traced in High Street, Castle Street, Church Street, Cross Street, Parliament Street and Gwindy Street. Surrounded by potentially hostile forces, the fledgling town needed a circuit of ditched defences, a fragment of which remains visible in this field at the northern edge. It was once a broad water-filled ditch between two ramparts with a timber palisade. Whether it would have been enough to make you feel safe from an army of rampaging Welshmen is another matter entirely. A display board in Gwindy Street will tell you more.